

AZ ÉRZELEM A POLITIKÁBAN.

(Második rész.)

A becsvágy és a hatalomvágy a politikában.

AHIÚSÁGGAL rokon önérzelem a becsvágy. A hiú sokszor olyan tulajdonságai miatt is dicsértetni és csodáltatni akarja magát, amelyek fogyatékosan vannak meg benne : a becsvágyó ellenben teljesen meg van győződve befelé is a maga értékéről, nem akar kiválónak csak feltűnni, hanem valóban az is akar lenni, saját énjét objektív érték hordozójának érzi s ezért igényt támaszt arra, hogy mások nagyrabecsüljék. A hiú mindig valamely *személyi* tulajdonságát óhajtja csodáltatni : testi szépségét, szónoki erejét, szellemességét, tudását. A becsvágyó ellenben mindig valami *tárgyi* kiválóság miatt követel megbecsülést : a katona becsvágyának tárgya a győzelem, az üzletemberé a gazdagság, a paraszté a minél nagyobb földbirtok, a művészé a szobor, festmény, épület — s végül a politikusé a hatalom. *A politika terén a becsvágy lényegében azonos a hatalomvágygal.*

Annak, akinek lelkében politikai eszmény, a társadalom jobb rendjének képe él s hivatást érez ennek megvalósítására, logikusan a hatalomra is vágynia kell, mert ennek megszerzése és fenntartása nélkül eszméit meg nem valósíthatja, küldetését be nem töltheti. A politikai becsvágnak másik lelki gyökere a hatalmi ösztön, a *Wille zur Macht*: az egyén a benne rejlő erőket ki akarja fejteni, mivoltát kiterjeszteni, másokat maga alá rendelni. A politikai becsvágy ennek az ösztönnek érzelmi vetülete. Értelmetlen dolog éppen a politika terén, mely sajátképpen a hatalomeloszlás mértéke körül forog, az egészséges becsvágyat, a hatalomra való törekvést *általában* kárhoztatni, erkölcsileg elvetni. A hatalmi becsvágy az államférfinak egészen természetes és logikus törekvése, ha ezt benne a megfelelő tehetség és főképp felelősségérzés kíséri. Minden, bármily ideális eszközökkel vívott politikai harcnak az a vége, hogy valamelyik fél győz s ennek a hatalmat át kell vennie. Akkor «beteges» az ambíció, ha az egyénnek a maga objektív értékéről való meggyőződése merőben csak szubjektív illúzió, ha tehetség, hozzáértés és lelkiismeret nélkül tör a hatalomra, amelynek birtokában a közösségnek a legnagyobb károkat okozza. Mivel ez gyakori eset, a köztudat általában gyanúval nézi a politikai becsvágyat, szánalommal nézi azt, aki más, sokatigéző hivatásból «belezüllik» a politikába. «Miniszternek lenni — írja *Poincaré* édesanyja fiának, ki harmincéves korában miniszter lett — ez nem hivatás egy fiatalember számára.»

A hatalomvágy a leglabilisabb érzelmek egyike, amely a legkönynyebben csúszik át kellemetlen és veszedelmes formába. A hatalomvágyónak éppúgy szüksége van másokra, mint a hiúnak, azonban elsősorban nem azért, hogy megszódálják és dicsőítsék, hanem hogy becsvagyának, én-je élvezésének *eszközei* legyenek. Én-jét ő is kívülről iparkodik erősíteni, de nem passzív, hanem aktív módon: másoknak az ő jelentősége fokozására alkalmas viselkedését kikényszeríti, azaz a mások fölött való uralkodásban találja örömét és kielégülését. A valódi imperialisztikus egyéniség az emberekben csak az ő akaratának végrehajtóit látja. Önmaga értékéről feltétlenül meg van győződve, ezért a mások véleményével már nem is törődik: «gondoljanak, amit akarnak, csak engedelmesskedjenek». A beteges hatalomtudatban már nincs meg a törekvés a megbecsültetésre és csodáltatásra. A caesaromániában szenvedő államférfinak csak a hatalom érzése kell: azt teheti, ami neki tetszik. A hiú államférfi azoknak véleményétől is függ, akik fölött uralkodik; akikről azt hiszi, hogy ő az uruk, azoknak voltaképp szolgáljuk.

A politika lényegében a hatalomra való törekvés vagy a hatalom kezelése. Ezért óhatatlan, hogy ne a pogány erkölcsi ideál érvényesüljön benne: az emberi erők szabad kielésee. A keresztény alázatosságnak, másfelől a hatalom megszerzésének és megtartásának összhangja szinte emberfölötti feladat, amely sohasem valósítható meg teljesen, hanem csak megközelíthető kisebb-nagyobb mértékben. A *Nietzsche*-féle hatalomtudat, a *Herrenmoral* és a keresztény erkölcs, mint *Herdenmoral* különbségét és ellentétét már *Macchiavelli* tisztán látja a politikában. «A mi vallásunk — mondja a *Discorsiban* (II. 2.) — az alázatosságban, az alacsony sorsban és a földi élet megvetésében látja a boldogságot; a pogány vallás ellenben a legfőbb jót a lelki nagyratartásban, a testi erőben s azokban a tulajdonságokban ismerte fel, amelyek az embert félelmetessé teszik... Úgy tetszik nekem, mintha vallásunk elvei megfosztották volna az embereket erejüktől s ezzel alkalmasabbá tették őket arra, hogy a gonoszoknak zsákmányai legyenek. Mert a gonoszok hamar észrevették, hogy minden veszély nélkül uralkodhatnak olyan embereken, akik azért, hogy a paradicsomba jussanak, inkább eltűrik a sérelmet, semhogy megtorolják.» Eszerint a politikai erkölcs a hatalmon alapul: el kell annak pusztulnia, akiben nem él a kellő erő- és hatalomtudat.

Sem *Macchiavelli*, sem *Nietzsche*, ezek a finom hatalompszichológusok, nem veszik észre, hogy a hatalmi élménybe szükségképpen beleszővődik a szociális érzés, a mások emberi tisztelete, a közösség gondolata is. A magukban élő Robinzonok nem lehetnek césárok. Aki hatalmat gyakorol, az valakik fölött gyakorolja és érzi a hatalmat, ezek jóléte nem lehet közömbös előtte, mert hatalma rajtuk nyugszik. Az imperatori hajlam hatalmi és terjeszkedési vágyához tömegek szükségeseek. Ez a tudat már igen élénk a XVIII. század felvilágosult abszolútizmusá-

nak uralkodóinál s egészen természetes a modern demokrácián nyugvó nemzetek államférfiainál : hisz maga a közösség emeli fel őket «vezérré», juttatja kezükbe a hatalmat, tehát az ő érdekük a közösség érdeke és viszont. Ha a hatalmat nemcsak «élvezni», de alkotásra felhasználni is akarják, becsülniök, sőt szeretniök kell a népet, mert eszményüket csak rajta keresztül valósíthatják meg.

A hatalomtudat és a hatalom külső megnyilvánítása szempontjából nagy pszichológiai különbség választja el a *vezető államférfit* és az *uralkodót*. A vezető államférfi nem öltheti fel az uralkodónak kifelé ható hatalmi tekintélyét (ez mindmáig csak a legritkább esetben sikerült), mert a nép rögtön kiábrándul belőle. S viszont az uralkodó nem veheti át a közvetlenül tárgyaló és irányító államférfinak politikai szerepét, mert akkor megszűnik uralkodó lenni s leszáll trónja magaslatáról.

Mi ennek a különbségnek oka? Ha az államférfi azt hiszi, hogy a népre s ennek képviselőjére való minden tekintet nélkül a maga erejéből dönthet s a nép hatalmát még látszólag sem kell tisztelnie, akkor elveszti addigi irányító hatalmát a nép fölött : hirtelen eltűnik a tömegeből a vezető iránt való odaadás, önkénytelenül az erkölcsi alárendeltség érzése támad benne, önérzetét és hiúságát érzi megsértve. Így járt *Robespierre*, amikor a rémuralmat már a maga szakállára, mint valami szuverén cészár kezdte gyakorolni. Az uralkodói allűrökkel fellépő államférfi megfélemledik arról, hogy a fejedelmek uralkodása a hagyományon, a történeti tekintélytiszteleten, évszázadokon át berögződött alattvalói engedelmségen és hódolaton alapszik, míg az ő hatalmának lelki forrása a szuggesztiója és munkája által felébresztett odaadás, a beléje vetett hitnek belső élménye. Milyen mély pszichológus volt *Mussolini* akkor, amidőn a *Marcia su Roma* után érintetlenül hagyta a királyság tekintélyét s ma is, legalább formailag, védi a király tekintélyét s maga nem vágyik fejedelmi jogokra és presztizsre. *Napoleonnak* legnagyobb hibáját és tragédiájának forrását *Mussolini* abban látja, hogy koronára vágyott. «Mint konzul nagy volt, a császársággal kezdődött hanyatlása : a korona kényszerítette mind újabb háborúba». (Gespräche, 62.)

Pszichológiai szempontból a legjellemzőbb, ahogyan *Cromwell* megérzi az államférfi és az uralkodó lelki alkatának különbségét. Az emberi történet egyik legerősebb hatalomtudata testesül meg benne : mindent kíméletlenül lába alá tipor a király fejétől a parlament szuverénitásáig ; mint szabadsághős indul el és tirannussá válik ; következetlen, de viselkedésének ellenmondó voltát hatalmának diadalmas egységével mindig esetről-esetre igazolja ; forradalmat csinál és büntet, kormányt dönt és teremt, a nép nevében forradalmár, de a hadsereg nevében monarcha ; hatalomtudatát fokozza isteni küldetéséről való meggyőződése. És mégis : amikor a parlament felajánlja neki a koronát, visszautasítja. Azt színleli, mintha a hatalomnak e jelvénye a valóságos hatalom mellett fölösleges játékszer lenne : tisztjeinek azt mondja, hogy a korona nem lenne több a fején, mint toll a kalapján. De hogy ez csak

hatalmi kérkedés, az tanúsítja, hogy mégis vágyik a hatalom külső tekintélykellékei után : amikor 1657-ben újra Lord Protectornak iktatják be, trónra ül, királyi pompával véteti magát körül : bíbor és hermelin, biblia és kard, tömör aranyból való kormánypálca szerepel a szertartásnál. Király volt korona és felkenés nélkül, címe is *Highness*. De azért mégis államférfi marad : a hagyományos királyi méltóságot forma szerint nem ölti magára.

Az államférfinak hatalma a modern demokráciában igazában személyes természetű, egyéni tehetségének lelki áramlása. Ellenben az *uralkodónak* hatalma ma is felsőbbrendű, személytelen, szimbólikus, hagyományoszerű, nem egyénileg szerzett, hanem születési, történeti jellegű. Ezért, ha az uralkodó nem marad meg a politikai élet s a pártok fölött lebegő hűvösebb légkörben, ha hatalomvágya maga akar közvetlenül kormányozni, a napi politikába személyesen elegyedni és ezt irányítani, akkor lejtőre lép, aláassa pozíciója történeti tekintélyét. Így járt *III. Napoleon*, aki a kül- és belpolitikát személyesen intézte, még pedig, mint sorsa mutatja, saját tragikus felelősségére. Hasonlókép *II. Vilmos* császár, bár magát *ex Dei gratia* uralkodónak vallotta, attól a becsvágytól engedte magát megszállni, hogy necsak «hűvös» uralkodó, hanem «meleg» népvezér is legyen, necsak *rex et imperator*, hanem *orator* is, aki minden kül- és belpolitikai kérdésben, sokszor a felelős miniszterek tudta nélkül, jellegzetes és feltűnést keltő módon hallatja szavát. Amikor trónralépte után a német városokat látogatja s hódolatukat fogadja, München város aranykönyvébe ezt írja : *Regis voluntas suprema lex*. S valóban, nemcsak az államnak sajátos hatalmi körében : a hadseregben, a politikában s a közigazgatásban, hanem a kultúrának valamennyi területén is : a tudományban, az irodalomban, a képzőművészetben, a zenében, a technikában is mindenre rá akarta személyesen nyomni a maga imperialista felfogásának és izlésének bélyegét : a hatalmas arányokat, a szép összhangzó keretet szétfeszítő monumentalitást. A politikában és a diplomáciában is mindent maga akart személyesen irányítani : önmagának volt a kancellárja és miniszterelnöke. Ezzel azonban szertefoszlott a császári tekintély fönsége és szimbólikus jelentése, fokozatosan összeomlott magas trónusa s velejáró nimbusza. Minden külső cézári tekintélykelléke, fokozott hatalmi megjelenése ellenére is maga a császár szedte szét és hordta le trónusa lépcsőit, mikor beleelegyedett végzetes és meggondolatlan retorikájával, sok szeszélyes tettével, impulzív viselkedésmódjával a napi politikába. Császári palástja volt kénytelen elviselni mindazt a kritikát, ellenszenvet és gyalázzást, amely különben, ha mindenbe bele nem avatkozik, kancellárját érte volna. Mindez miért történt? Azért, mert uralkodó léte politikus lett, nem ismerte az uralkodónak és az államférfinak egymástól különböző lelki és erkölcsi szerepét, sajátos hatalmi funkciójának szellemét. Még csak a látszatát sem kereste annak, hogy mint uralkodó a döntések fölött áll, hanem egyenest mint vezető *a priori* maga hozta a döntéseket.

Mennyivel jobban értenek az uralkodó és az államférfi lelki és politikai külön szerepéhez s hatalmi megoszlásához az angol uralkodók, akik valóban uralkodnak s nem kormányoznak. Ha *VII. Eduárd*nak voltak is a politikában személyes kezdeményezései, mint az antant megteremtése, mint uralkodó azért a háttérben maradt. *V. György* valóban uralkodik, mert a pártok felett áll, az alkotmány értelmében hol liberális, hol konzervatív, hol szocialista kormánynak adja át a gyeplőt, de nem avatkozik bele közvetlenül a pártok ügyébe. Ezek egyetemes hódolata övezi őt.

Az államférfinak természetes becsvágya a hatalom, mert politikai eszményét csak a hatalom eszközeivel tudja megvalósítani. Aki a politika poklába lép, úgy ahogy *Dante* az *Inferno*ba léptekor, mindjárt a hatalomtudat jelképével: az oroszlánál találkozik. De az oroszlán hatalmi becsvágya és bátorsága nélkül sohasem válhatik történeti szabású államférfivá: termékeny küzdelem, politikai teremtőmunka és alkotás nem jöhet létre hatalmi becsvágy nélkül. Meg tudta volna-e teremteni *Perikles* Athén kulturális vezérségét, *Julius Caesar* a római monarchiát, *Richelieu* a centralizált hatalmat Franciaországban hatalmi ambíció nélkül? Magától tapadt volna-e össze az egységes Itália s az egységes Német Birodalom, ha nem égeti ilyen becsvágy *Cavour* és *Bismarck* lelkét? ✕

A hatalom becsvágya azonban csak akkor egészséges, ha nem éli ki magát fék nélkül, hanem céljához mértén korlátozni is tudja magát a saját és a közösség érdekében. Az államférfi hatalmi akaratának önállóságát bizonyos részben köteles feláldozni, hogy ne maradjon magára, hanem a közakarat segítse végső célja elérésében. Ha támogatva érzi magát, a saját személyes ereje is megnövekszik. Az egyén hatalmi becsvágyának és a közakaratnak egyensúlya és összhangja a politikai hatalompszichológia titka. Az államférfinak mindig tudnia kell, hogy céljához képest van-e elég ereje és hatalma? A hatalomvágyat tehát nemcsak a cél, de az eszköz is irányítja. Csak akkor lehet egyedül a cél döntő, ha már megvan a hozzámért hatalmi eszköz. Különben a hatalom illúziója belekergeti az államférfit az illúzió hatalmába. Ilyen hatalmi mámorba esnek a nagy hódítók: a siker tetőpontján elvesztik hatalmuk nagysága és korlátja iránt való szemmértéküket és érzéküket. *Napoleon*t korlátlan hatalomvágya behajtja az orosz hadjárat havas temetőjébe: ettől kezdve politikai és katonai ösztöne meginog és bizonytalanná válik.

A politikai élet minden korban tele van olyan becsvágyóval, mint *Ibsen* *Peer Gyntje*: a hegyekből kóborol ki a nagyvilágba és király, császár akar lenni. A legtöbb politikus nem azt nézi, amit már elért, hanem amit még el nem ért: becsvágya ki nem elégítése miatt boldogtalan. Ha egy-egy feladatot megoldott, nem tud *Cincinnati*s-ként vagy *Washington*-ként visszamenni az eke szarvához, hanem följebb tör, még több és állandó hatalmat akar. A hataloméért sok politikus mindenre

képes : elveit változtatja, természetellenes koalícióba lép, tegnapi halálos ellenségével barátságot köt s tegnapi barátját ma az ellenséges táborba taszítja. A politikai becsvágy és hatalomvágy klasszikus típusa *Alkibiades*. Gazdag, szép és szellemes ifjú, *Perikles* unokaöccse. Annyit hízelgnek és hódolnak neki, hogy a legféltetlenebb becsvágyat ébresztik föl benne. *Sokrates* tanítványa ugyan, de a Mester sem tudja a maga erkölcsi intellektualizmusával megtanítani arra, hogy hatalmi és egyéb szenvedélyét fékezze. *Perikles* államférfiúi eszménye lebeg előtte s már fiatalon Athén vezérembere akar lenni. Ennek útja pedig a katonai dicsőség : ezért a háború mellett izgat. «Már csupán büszkeségből és sértett becsvágyból — mondja *Thukydides* — a béke ellensége volt, mivel minden tekintetben mellőzöttnek érezte magát.» Végül is kielégítetlen becsvágya bosszúból Spárta és a perzsa király karjaiba kergeti saját hazája ellen.

A hatalomvágnak mintegy érzelmi dialektikája, hogy fejlődni akar. Típusos jelenség, hogy az erős hatalmi tudatú államférfi ösztönszerűen idegenkedik a hasonló becsvágyú és tehetségű politikusoktól. Ha kabinetet alkot, a közvélemény meglepetésére rendszerint gyengébb képességű, önálló akarattal nem rendelkező, jelentékenyebb szerepet még nem játszott politikusokat vesz maga mellé munkatársakul, csak azért, hogy a saját akarata és hatalma ellenállásba ne ütközzék. Minisztertársait csak szürke szakreferenseknek, szellemi komornyikoknak nézi, akik akaratának feltétlen végrehajtásában sohasem gátolják. *Sir Robert Walpole* angol miniszterelnököt, ha néha egy-egy kiválóbb ember is belekerült kabinetjébe, sértett önérettel csakhamar otthagya, mert *Walpole* — mint saját fia megjegyezte — «annyira szerette a hatalmat, hogy vetélytársat ebben nem tűrhetett». A különböző pártok vezérégyéniségeiből alakult koalíciós minisztériumok rendszeren igen rövid-életűek : mindegyik pártvezér külön hatalmi egyéniség, aki akaratát nem szokta meg egy felsőbb akaratnak alárendelni. A koalíciós kormányokban nincsen vezérlő akarat : a miniszterek hatalom- és becsvágya állandóan összeütközik.

Az erős ember hatalomvágyának egyik vonása, hogy minden ügyet maga akar végezni, azaz mindent a maga hatalmi szférájába iparkodik vonni. Amikor 1850-ben *Viktor Emmánuel* miniszterelnöke előterjesztést tesz, hogy a király kereskedelmi miniszterré *Cavourt* nevezze ki, a király így felel : «Jó, kinevezem. De biztos lehet abban, hogy rövidesen elveszi Önöktől az összes tárcákat». S valóban : nemsokára már *Cavour* kezében van a kereskedelmi, földművelésügyi, tengerészeti és pénzügyi tárca. Az sem véletlen a hatalomtudat szempontjából, hogy *Mussolini* állandóan öt-hat minisztérium ügyét vezeti. Így egységesebben és hatékonyabban tudja biztosítani azt a hatalmi célt, amelyre *Macchiavelli* figyelmeztet : «Minden kormánynak az a célja, hogy fentartsa magát» (lo scopo di ogni governo è durare).

A nemzet külső hatalmi szervezete az állam. Aki tehát az államot

vezeti, annak erős hatalomtudatának kell lennie. Gyengeakarató, a hatalmat erélyesen gyakorolni nem tudó ember nem méltó az államférfi névre. «Ezért minden politikai bűn közt a gyengeség a leginkább elvetni és megvetni való: a gyengeség a Szentlélek elleni bűn a politikában. A magánéletben vannak a kedélynek menthető gyengeségei. Ezekről az államban nem lehet szó; az állam hatalom s ha ezt a lényegét megtagadja, eléggé el nem ítéhető.» (*Treitschke.*)

Amíg az államférfi hivatalban van, erősen kell kezében tartania a hatalmat. Viszont azonban éreznie és tudnia kell, mikor mondjon le a hatalomról s adja át másnak, mikor jöjjön és mikor menjen. Mennyi politikai tragédiának forrása, hogy akkor is ragaszkodik az államférfi a hatalomhoz, amikor ennek józan feltételei már hiányzanak. *Cavour* a villafrancai székelyteljes béke után, amelyet *Viktor Emmánuel* és *III. Napoleon* az osztrák császárral a háta mögött köt, azonnal visszavonul, mert nem azonosítja magát vele. Háttérbe húzódó hatalmas alakja élő tiltakozás volt a béke ellen: továbbra is az olasz egység rendületlen hőse. Hat hónap múlva a király már Svájc-ból visszahívja. Még olyan nagy egyéniségnek is, mint *Bismarck*, nehéz érzés a hatalomtól megválni. *L. Bamberger* beszéli csak 1932-ben közölt titkos naplójában, hogy amikor *Bismarck* 1874-ben újrolag kérte elbocsátását, «három napig válasz nélkül hagyta a császár a lemondási kérvényt. Ekkor már *Bismarck* a legnagyobb izgalomba jutott a félelemtől, hogy szaván foghatják. Végre, mikor a kérvény a császár széljegyzetével: «Nem! Soha!» visszajött, fellélezett, magához kérte *Dernburgot* és *Wehrenpflenniget* s óraszám csevegett velük». Mennyit duzzogott, mikor *II. Vilmos* 1890-ben kancellári tiszte alól fölmentette! Jól érezte, hogy utána a német politika irányja végzetes útra tér.

Amikor a hatalom gyakorlása veszedelmes s a nemzet a legnehezebb óráit éli, a rangos politikusok hatalmi vágya megtorpan, a nagy személyes kockázat miatt egyszerre csak lehül máskor hevesen ágaskodó becsvágyuk heve s nem igényli a hatalmat. «Nincs közöttünk senki — írja *Deák Ferenc* nem sokkal azután, hogy átvette minisztériumát (1848 ápr. 30), — ki örömet át ne adná a hatalmat másnak, akárkinek; de nem igen találkozik, ki átvinné s a nemzet bizalmát csak egy kissé bírná.» Az 1918 októberi «őszirózsás» forradalom alig üthetett volna ki, ha lett volna — a forradalmi elemeken kívül — erősakarató politikus, aki lemondott agg *Wekerlétől* átvenni sietett volna a hatalmat; aki vállalkozott rá, három napig gondolkodott, míg a forradalom új helyzetet nem teremtett.

* * *

A hatalomratörő személyes becsvágy minden nagy politikai tettnek, küzdelemnek és alkotásnak lelki forrása, ha tárgyi ideál is vezeti. De ugyancsak a becsvágy mint egyéni érvényesülési törekvés az oka a sok fölösleges harcnak, természetlen versengésnek, vad, ösztönös ellen-

ségeskedésnek, az emberi történeten végighúzódó örökös háborúnak is. Keserű szatírával mondja *Byron* a *Don Juan VIII.* énekében :

„En gros' néz mindent a történelem ;
De ha mi látnók a detailokat,
Hogy mennyi átok, mennyi baj terem
A harc nyomán — hogy hány szív megszakad
Pár száz hold földért — állítani merem :
Mars nimbusza veszítene sokat.
Egy könny, amit fölszáritsz, többet ér
És igazabb dísz, mint tengernyi vér.

Miért? Mert jutalmat önmagának ad.
Amíg a másik, bár képrázatos
Ranggal, címekkel fesse meg magát,
Kapu, híd, oszlop, taps, bérenc, tudós,
Hitvány tömeg dicsérje bajnokát
És nyugdíj (a néptől, mely fülig adós)
Nem más — kivéve harcód, ó szabadság —
Mint gyilkos játék, aljas, hiú vadság.

(Ábrányi E. ford.)

A büszkeség és gőg a politikában.

A büszkeség ugyanarról a lelki töről fakad, mint a hatalomtudat, ezért jelentékeny szerepet játszik a politikában. Aki hatalmát érzi s meg van győződve a maga értékéről és súlyáról, az biztos benne, hogy többet ér másoknál, nem úgy, mint a hiú, aki ilyen meggyőződést másokban szeretne kelteni. «A büszkeség — mondja *Schopenhauer* — önmagunknak *belülről* kiinduló, tehát közvetlen nagyratartása ; a hiúság ellenben az a törekvés, hogy ilyenre *kívülről*, tehát közvetett módon tehesünk szert.» Éppen ezért a politikust a büszkeség hallgataggá, a hiúság pedig beszédessé teszi. A büszke államférfinak az arisztokratikus némaság, «a távolság pátosza» jellemző vonása. A hiú államférfi ellenben hajlamos a túlzó nyájasságra, a mindenkire való válogatás nélkül való leereszkedésre és plebejus fecsegésre.

A hiú politikus nem válogat abban, hogy ki dicsérje, ki fejezze ki előtte csodálatát : ez mindig jól esik neki. A büszke államférfi ellenben nem keresi, sőt egyenest visszautasítja a jelentéktelen emberek dicséretét s a kicsiny dolgokban való kitüntetést. Nem törődik a nagy tömeg tetszésével, legföljebb csak a legkiválóbbak kedvező ítéletét fogadja el. Ha azonban munkáját ezek helyeslése sem kíséri, akkor is nyugodtan járja tovább a maga útját. Minden erős és hatalmas államférfiban megvan természetszerűen a büszkeség, különösen, ha küldetését biztosan érzi. Nem fogad el felülről vagy alulról az övével ellentétes véleményt, ritkán mond le a maga nézetéről. Ha ellenmondanak neki, még jobban ragaszkodik felfogásához, még akkor is, ha különben személyes érdeke forog kockán. A vérbeli államférfi különösen büszke gondolkodásának

függetlenségére és önállóságára: önérzetét sérti az a törekvés, hogy valaki befolyásolja. Mivel érzi a maga értékét és egyéniségének hatalmát, nem érzékeny a kritika iránt. Bírálóinak zajos hangját olyan nyugodtan hallgatja, mint *Goethe* embere lóháton a kiskutya ugatását:

Es bellt der Spitz aus unserm Stall
Und will uns stets begleiten.
Und seiner lauten Stimme Schall
Beweist nur — dass wir reiten!

A büszke s magukban bízó államférfiak az én-jükről alkotott kedvező belső képhez, elveik tisztaságához, tévedéstől való mentességükhöz akkor is mindhalálig görcsösen ragaszkodnak, ha az egész világ megveti, gúnyolja s gyűlöli őket. Ilyen az agg *Metternich* 1848 után is: szilárdan és büszkén hiszi, hogy mindent mindig jól csinált. Nem bántja a forradalmi tömegnek ellene zúduló dühe: nyugodtan menekül áruházban mint hatalomvesztett ember Angliába. Hidegvérét és méltóságát ekkor is megőrzi. Emberileg zordon fenséget kölcsönöz a menekülőnek a lelkiismeret nyugalma: nincs mit megbánnia vagy visszavonnia; a baj csak az volt, hogy az ő politikai principiumait nem alkalmazták a kormányzatban szigorúbban. Amikor Bécsből szökni kénytelen, ezt írja *Hartig* grófnak: «Ismerem az egész világot s ez ismer engem: sohasem kell egyetlen mondomt vagy írott szavamat visszavonnom» (Nachgelass. Papiere. VIII. 7. L. *Groos*: Fürst Metternich. 35. l.). Leányának is azt írja, hogy «ha a *si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae* valaha valakire, akkor reám a legjobban illik».

A büszke államférfi, aki az egész világgal szembeszáll, a jelennek kritikájával és ócsárlásával szemben nyugodt önérzettel várja a Történelem ítélőszékét, sőt egyenest ettől vár elégtételt. Típusos jelenség, hogy az elfogult jelentől elítélt államférfiak a jövőnek történetírójára hivatkoznak, aki majd tárgyyszerűen állapítja meg értéküket: ők örök értékeket, eszményeket szolgáltak, nem perc-emberkéek, akiknek nincs multjuk és jövőjük, hanem csakis jelenük. A büszkeségnek egyik vonása, hogy mivel az egyén magának valódi értéket tulajdonít, ezt függetlennek érzi az időtől, sőt egyenest föl akarja szabadítani az idő hatalma és változása alól. Minél büszkébb az államférfi, annál erősebb a törekvés benne, hogy én-jét, személyes mivoltát, nevét megörökítse, azaz időtlenné avassa. Sokkal értékesebbnek tartja magát, semhogy az idő tovasuhanó hullámaiban elenyészhetne. Ez a magamegörökítési törekvés sokszor ösztönszerűen az államférfiak monumentális alkotásainak titka. Jelen büszke hatalmuk vonalát az örökkévalóságba akarják kihúzni. A fáraók piramisai, *Perikles* Akropolisza, a római cészárok kolosszeumai és bazilikái, a középkori keresztény fejedelmek nagy templomai és palotái, *XIV. Lajos* és a *Bonaparte*-császárok monumentális városrendező építkezései, *Mussolini* óriási művei mind a személyes büszkeségnek, az idő hatalmától való felszabadulás vágyának maradandó objektívációi.

A büszkeséggel közeli rokonságban áll a *méltóság érzelme*, a nyugodt, biztos felsőbbség komoly és hűvös hangulata, mely a «majeszteikus magatartásban» nyilvánul. A büszke a maga értékét még összehasonlítja a máséval s így élvezi felsőbbségét. Ellenben az, aki méltóságát feltétlenül érzi, nem is gondol a másokkal való összemérésre, kiválóságának vagy előkelőbb helyzetének igazolására; minden megokolás nélkül meg van mélyen győződve fölényéről. A méltóság érzése rendszeren olyan arisztokratikus tulajdonságok tudatából fakad, amelyek egyénileg meg sem szerezhetők, mint amilyen az előkelő származás. A méltóság érzelmének a politikában is egyik jellemző vonása a *nil admirari*: «az úriember nem csodálkozik».

A büszke politikai lelki alkatnak felfokozott formája a *gögös* államférfi érzelmi habitusa. Ennek már egyáltalán nincsen szüksége másokra, ezek dícséretére vagy csodálatára: teljesen elég önmagának. Ez az ön-elégültség azonban csak látszólagos lelki autarkia: szüksége van mégis másokra, hogy lenézhesse és megvethesse őket. A maga képzelt értékének érzelme a mások értéktelenségének, silányságának tudatában gyönyörűséggel jár: a gögös magasra állítja önmagát, hogy mások vele szemben a mélyben álljanak. A hatalmi politikában a gög, mint felfokozott önérezelem nemcsak érzi az én értékét, mint a büszkeség, hanem egyenest a világ centrumának tartja, amely körül kell minden másnak forognia. Ezért a gögös államférfi rendszerint zord, embermegvető, «hideg zsarnok» és nem nyájas, odaadó lélek; inkább mizantróp, mint filantróp, magának és nem másoknak él. Szimbóluma a sas, a nagy ragadozó, amely a hűvös magasban egyedül kering, amelyen lenézve a szürke világot.

A hatalom birtoklása könnyen az emberek *megvetésére* vezet s a gögöt táplálja. «Az emberek — mondja *Napoleon* — megérdemlik azt a megvetést, amelyet irántuk érzek. Csak egy kis aranypaszomántot kell tennem erényes republikánusaim kabátjára s azonnal olyanok lesznek, amilyeneknek akarom.» Senkinek sincs a társadalmi életben annyira alkalma mélyen belepillantani az emberek ösztönös gyengéibe, mint az államférfinak: ezért hideg távolságban szeretnek maradni az emberektől. *Bismarck* már 1857-ben így ír *Gerlach* tábornoknak: «Az emberek csodálásának képessége bennem csak mérsékelten van kifejlődve; szememnek inkább az a hibája, hogy élesebb az emberek gyengéi, mint jó tulajdonságai iránt».

A hatalomtudat könnyen csap át a gögbe. A gögös magatartás egyik fiziognómiai jele az alsó ajak előretolása, kibiggyesztése, melyet a «gögizom» végez. Ha megfigyeljük a hatalmas államférfiak arcképét, hánynak ábrázatán szökik szemünkbe a *musculus superbus* fejlettsége!

Az irigység és a féltékenység a politikában.

A politikai élet lényege, realiztikus szemmel nézve, a hatalomért való küzdelem. Ezért, mint minden versenytér, termékeny talaja az irigységnek és féltékenységnek. A küzdő egyén, amilyen a politikus,

vetélytársának sikerén vagy szerencsésjén ösztönszerűen fájdalmat, sikertelenségén vagy balsorsán örömet érez ; ha belátása ezt a nemtelen érzelmet el akarja is nyomni, ez maradék nélkül alig sikerül neki. A maga sorsát és sikerét mindig a másokén méri : mindig azt nézi, hányan előzik meg és sohasem gondol arra, hányan jönnek még utána. A kiválóság az irigy szemében már vétökszámba megy. Keserűen mondja a Kr. e. VII. századnak a politikai életben is forgó filozófusa, *Herakleitos*: «Közülünk senkinek sem szabad a legkiválóbbnak lennie, vagy ha már ilyen, akkor máshol és másoknál». A legtöbb politikus a más politikusok sikere alkalmából mindig érez valamit, ami neki kellemetlen. Ha maga nagyobb sikert ér el, kénytelen erről óvatosan beszélni, különösen azon politikus-társai előtt, akik kudarcot vallottak. Viszont ha balsiker éri, nem győz eléggé gondoskodni ennek eltitkolásáról, nehogy vele másoknak örömet okozzon, akik megint ismerőseiket iparkodnának az ő kicsinyítésével megörvendeztetni. Az ember mindig olyanokra irigykedik, akikkel közös téren munkálkodik. A politikus nem irigykedik a művészre vagy a tudósra ennek sikere miatt, hanem csak a többi politikusra. Csak a gazdagot irigyli mindenki, mert a pénz olyan közös pont, amelyhez mindenkinek köze van. Micsoda irigység és személyi intrika tör elő egy-egy jelentős politikai állás betöltése vagy kabinetalakítás alkalmával a politikusok közt! Aki szerencsésen révbe kerül, arra a többi azt mondja, hogy kiválóságát csak az államfő kegyének köszöni, holott az államfő kegyét kiválóságának kellett volna köszönnie. A mások szellemi felsőbb-sége sok politikus számára elviselhetetlen : ezért gyakori a tehetségtelenek vagy középszerűek lázadása a tehetségek rangsora ellen, melyet a kiválóság és siker állapít meg. Ahogy van «hősök bálványozása» (*worship of heros*), akkép van a hősök ádáz üldözése is.

És e tekintetben nincsen különbség a demokrácia és az abszolutizmus vagy diktatúra lelki légköre között. A görög demokratikus világban minden athéni polgárnak joga volt indítványozni a népgyűlésen bármely kiváló ember ellen a száműzést azon a címen, hogy tyrannisra tör. Így legtöbbször az ország leghasznosabb és legkiemelkedőbb államférfiai estek egyeseknek és izgatásukra a tömegnek áldozatul. A római császárok abszolutizmusa alatt ugyanúgy tombol az irigység, mint a görög népuralomban. *Tacitus* azért írja meg *Julius Agricolának*, a nagy hadvezérnek és államférfinak életét, hogy megmutassa, vajjon «a nagy és nemes egyéniség hogyan szárnyalja túl a kis és nagy államokban egyformán uralkodó kettős politikai gyarlóságot : a vakságot az igaz érdem iránt és az irigykedést» (*ignorantiam recti et invidiam*). Politikai okosságát azzal bizonyítja, hogy mikor a néptribunusi tisztséget viselte, «hivatali idejét csendes nyugalomban töltötte, mivel jól ismerte *Nero* korát, melyben a tétlenség bölcseségszámba ment» (*inertia pro sapientia fecit*). Ha bármily hasznos aktivitást fejt is ki, menten a besúgó irigyek áldozata. Később is Britanniában «mészkelte cselekvő erejét és fékezte munkakedvét, csak azért, hogy *nagyon ki ne tűnjék*» (*ne incretret*).

A politika egész története az irigységnek sötétónusú illusztrációkkal teli képeskönyve. A politikusok irigységét jól kihasználhatja a közjóra az okos államfő. XV. Lajos, mikor látta, micsoda elvakult irigységgel támadja Vauban, Louvois, Le Tellier a szorgalmas Colbertt s micsoda gyűlölettel intrikálnak ellene, így szólt: «Az egyik irigysége a másik becsvágyának fékezésére szolgál» — s eszéágában sem volt bármelyik félnek irigységét vagy becsvágyát mérsékelni, sőt inkább még fokozta, hogy őt annál jobban szolgálják, másrészt egymást annál buzgóbban ellenőrizték.

Az irigységnek ikertestvére a *féltékenység*: együtt szoktak járni. Féltékenységet az érez, akinek hatalmát vagy birtokát más, mint vetélytárs fenyegeti, vagy megsérti.

Aki valakit szeret, azt akarja, hogy a szeretett lény csak az övé legyen: a másik embernek erre való pillantását is már megrablásnak, a saját hatalmi körébe való betörésnek, az egyedülbirtoklásban való megzavarásnak érzi. A politikában a szerelem tárgya helyébe a hatalom lép: a politikusok hatalomvágyának megsértése a köztük dúló féltékenység forrása. A féltékenység rendesen hiúsággal párosul: a féltékeny államférfi azt hiszi, hogy mindenkivel szemben óvnia kell hatáskörét és hatalmát, mert őt csak addig csodálják és irigylik, amíg hatalma van. A büszke államférfi már kevésbé féltékeny, mert önsúlyának tudatában nem is gondol arra, hogy valaki ránézve veszedelmes lehet. Ha ezt mégis kénytelen tapasztalni, akkor inkább csendben visszavonul, semhogy a mással versenyre kelne: ez már a másik megbecsülését, egyenlőrangúnak elismerését jelentené számára.

Az irigység és féltékenység, mint az egyén ösztönszerű önkifejtésének érzelmi kisugárzásai szorosan összeágaznak a harci, a támadó ösztönnel. A primitív embernél s a gyermeknél az irigység és féltékenység azonnal átmegy a támadó, az ellenfélnek kárt okozni iparkodó vagy őt egyenest megsemmisíteni akaró viselkedésbe. A társadalmi fejlődés folyamán a nevelés a jogi és erkölcsi érzület fejlesztése útján ezeket az érzelmeket s a belőlük fakadó támadó viselkedést korlátozni s elnyomni törekszik. A kultúra azonban csak megfinomítani tudja őket, de nem kiirtani: a művelt embernél a nyílt gyűlölet, irigység és fizikai küzdelem helyébe a rosszindulat fojtott hallgatása, a *silentium livoris* (Seneca), a rejtett kajánság, a maró s nevetségessé törpítő gúny lép: az irigységét, féltékenységét, gyűlöletét azonnal s közvetlenül nyilvánító primitív embert felváltja a szatirikus és ironikus kultúremler. A politikusok szúrós nyelvvel intézik el azt, amit a természeti ember rögtön öklével vagy botjával akar eligazítani. De még így is nem ritka jelenség a parlamenti verekedés. A régebben divatozó sok politikai párbaj is csak ennek szublimált s bizonyos társadalmi szertartásokhoz kötött formája.

(Vége következik.)

Kornis Gyula.